

A jeles kora újkori lengyel csillagász, Nikolausz Kopernikusz pénzverésről írott elméleti művében (*Monetae cudendae ratio*, 1526) tapasztalatai alapján fejtette ki, hogy a jó pénznek „méltósága” (dignitas) van: nemcsak a benne foglalt nemesfém értéke számít, hanem a pénzverési jog gyakorlójának (a kibocsátónak) a „hozzáadott értéke” is. Kopernikusz arra a később Gresham-törvénynek elnevezett közgazdasági jelenségre is felfigyelt, hogy a rossz minőségű pénz hamar kiszorítja a pénzforgalomból a jobb minőségűt. A 15. század második harmadában vert magyar pénzekről a legkevésbé sem volt elmondható, hogy bármilyen méltósággal rendelkeztek volna: kevés kivételtől eltekintve rezes külsejű érmék forogtak trónviszályok által sújtott hazánkban. Így érthető, hogy a rossz ezüstpénzek eluralták a pénzforgalmat, ez pedig ártott a gazdaságnak, a kereskedelmi kapcsolatoknak, és károsan hatott az adóbevételekre. Uralkodóink a 15. század közepén több kísérletet is tettek a pénzviszonyok rendezésére, de csak Hunyadi Mátyás tudott valódi „méltóságot” adni a magyar pénzeknek.

A pénzreform jogi alapját Mátyás fokoza-tosan teremtette meg: 1462 után több olyan törvény is született, amely lehetővé tette a reform gyakorlati megvalósítását. Jogi szempontból tehát minden feltétel adott volt a pénzreform végrehajtásához, ám a gazdasági és a politikai helyzet nem volt megfelelő e jelentős intézkedés azonnali és maradéktalan bevezetésére. A kincstári reformok – az egységesítés jegyében – 1464-ben kezdődtek meg. Ebben az évben egy budai polgárok alkotta érdekszövetség egyszerre töltött be az ország kulcsfontosságú helyein harmincadispáni (külkereskedelmi vámtiszt) és pénzverőkamara-ispáni tisztséget: Er-nuszt János Körmöcbányán, Kovács István Kassán és Bajoni Lőrinc Nagyszébenben.

A reform lényege

Ez – a névleges kincstári szervezettől füg-getlen – centralizációs kísérlet még nem volt sikeres, a tényleges pénzügy-igazga-tási reformra néhány év múlva, Er-nuszt János kincstartósága (1467–1476) idején került sor. Er-nuszt nyilván az 1460-as évek közepén ismerte fel, hogy mielőbb végre kell hajtani a pénzverés és a pénz-ügyigazgatás teljes körű reformját. A ki-rály 1465-ben ismét jelentős mértékű pénzrontásra kényszerült. Az ekkor kibo-csátott pénz a Mátyás-kori pénztörténet mélypontja, hiszen nem bizonyult értékál-lónak, sőt a pénzviszonyok mielőbbi, immár átfogó és gyakorlati rendezését kényszerítette ki.

A nagy pénzreform kezdetének hagyomán-yosan az 1467-es dekrétumot tekint-jük. Er-nuszt János kincstartó javaslatára a király – az adórendszer reformját köve-

tően – újjászervezte a pénzügyigazgatást: az összes királyi jövedelem igazgatása a kincstartó kezébe került (a birtokokat ki-véve); tőle függték a bánya-, a pénzverő- és a sókamaraispánok, neki alárendelten működtek a harmincadispánok. A kinc-sstartó nevezte ki a rendes és a rendkívüli adók beszedőit, emberei vették át a sza-bad királyi városok és a szászok egy ösz-szegben kivetett adóját. Mindez jelentős létszámú pénzügy-igazgatási szervezet kialakulásához vezetett (alkincstartó, tit-kár, jegyzők és számvevők, valamint a pénztár kezelője, a fizetőmester), amely-ben a familiaritás keretei között már sza-bályos hivatali karrierre nyílt lehetőség.

A reform lényegét tekintve a király vol-taképpen nem tett mást, mint a jó hírű Zsigmond-kori ezüstpénzt, a *moneta ma-ior*t mintául véve értékálló és jó minőségű ezüstpénzt veretett. Megszüntette a pénzrontást, és az ország valamennyi pénzverdéjében állandó értékű ezüst-pénzt vertek, amelynek árfolyama 1 arany-forint = 100 dénár lett. (Egy jobbágyporta évi rendes adója ekkor száz dénár volt.) Újra verték a súlyosabb ezüstpénzt, a ga-rast is, amelyből húsz darabot adtak egy aranyforintért.

Mátyás pénzreformja több mint ötven évre állandóvá tette a pénzértékviszonyo-kat, stabilizálta az aranyforint-ezüstdé-nár árfolyamot. Az arany és az ezüst ko-rabeli értékaránya 1:12 volt, a reform kö-vetkeztében viszont a pénzzé vert arany és a pénzzé vert ezüst értékaránya – a pénzzé vert réz értékét nem számítva – 1:8,38 lett. Tehát a kincstár fölértékelté az ezüstdénárt, illetve leértékelté az aranyforintot. A monetáris politika esz-

közrendszerét használva Er-nuszt János kincstartó és utódai a pénzkibocsátás mennyiségének szabályozásával igyekez-tek elérni a gazdaság és a pénzviszonyok stabilitását: például az 1480-as évek ele-jén tapasztalható válság – az értékviszo-nyok ingadozása – után megszüntették a nagybányai ezüstpénzverést.

A madonnás pénzek

A reform hatásait, persze, nem közvetle-nül és nem azonnal érezte meg a korabeli államháztartás: Mátyás rendes jövedel-meinek (500 ezer–750 ezer aranyforint évente) csak kicsi – de növekvő – hánya-dát tette ki a pénzverésből származó nye-reség (az 1470-es évek közepén kb. 34 ezer aranyforint évente és kb. 43 ezer aranyforint az 1480-as években).

Az új ezüstpénzek jó minőségűek vol-tak, legfontosabb jellemzőjük az érem-képben ismerhető fel: az ezüstpénzek hátlapjára és az aranyforintok előlapjára ugyanis Szűz Mária került. Szűz Mária alakja Mátyás király pénzreformjától egé-szen a 20. század közepéig szerepelt a magyar pénzveretek éremképében. Mária, – a garasok és a dénárook körirata szerint – „Magyarország védasszonya” iránt Má-tyás különös tisztelettel viseltetett. A ko-rábbi numizmatikai irodalom a Hunyadi család hagyományos Mária-tiszteletével, illetve a török és a tervezett cseh háború-val hozta összefüggésbe a madonnás pénzek megjelenését.

Mátyás Mária-tisztelete már 1458-as budai bevonulásakor is megmutakozott, később moldvai hadjáratának diadaljelvé-nyeit a Boldogasszonynak ajánlotta fel, egyik sebesülése alkalmával pedig foga-dalmat tett egy ősi Mária-templom meg-látogatására. Beltramo Costabili ferrarai követ jelentése (1489) szerint a király a Mária-ünnepeket fényesen ünnepelte meg; személyes vallásossága egyébként még ellentmondásos egyházpolitikájából is kiviláglik.

A madonnás pénzek bevezetése idején a magyar pénzverésnek még nem volt egyértelmű központja, viszont minden verde élén Er-nuszt János kincstartó bi-zalmi embere állt. Miközben Körmöcbá-nya főpénzverdei szerepe egyre nyilván-valóbb, az egyes verdek által kibocsátott pénzek éremképei mégis eltértek egymás-tól. Igazi egységesítési szándékról ráadá-sul csak a dénároknál és az obolusoknál beszélhetünk; az aranyforintok és a gara-sok esetében – úgy tűnik – még csak nem

MÁTYÁS NAGY PÉNZREFORMJA

is törekedtek erre. Ez a többközpontúság nyilvánvalóan célszerűtlen volt, és a bevezetés idejének jelentős pénzkibocsátási mennyiségét sem volt értelme tovább fenntartani. A korszak végén ezért is zárták be a budai és a kassai pénzverdét, majd szüntették meg a nagyszebeni és a nagybányai ezüstpénzverést.

A számokból úgy tűnik, a reform után a kamarák hozama jelentősen visszaesett, majd egyenesen, lassan növekedő

által meghatározott árfolyama – II. Ulászló ugyanis 1505-ben előírta, hogy egy jó oszpora két magyar dénár ér –, hanem tényleges forgalma lett. Az oszporákkal azonban korántsem volt minden rendben. Bár alapvetően jó minőségűek lehettek, azért újból és újból felbukkantak gyenge minőségű veretek, sőt hamisítványok is.

Az ország pénzforgalmát kismértékben ugyan, de aquileiai pénzek is színesítették, amelyek vélhetően a fellendülő

deficitjét nemesfémtermeléssel, a jó minőségű magyar aranyforinttal egyenlítette ki.

Mályusz Elemér és Kubinyi András ugyanakkor arra mutatott rá, hogy a 15. század első és utolsó harmadában a magyar állatkivitel révén inkább aktívum mutatkozott. A század közepén a politikai helyzet valóban passzívra tette a magyar külkereskedelmi mérleget, de ezt nem tekinthetjük általánosnak a késő középkor

Fátylas Madonna Mátyás ezüstdénárjának hátlapján, 1469

Fátylas Madonna Mátyás ezüstgarasának hátlapján, 1470-es évek

Koronás Madonna Mátyás aranyforintjának előlapján, 1480-as évek

és kiszámítható hasznot hoztak a kincstár számára, de az 1460-as évek eleji pénzrontásból származó jövedelmezőségi szintet nem sikerült többé elérniük.

Mátyás pénzügyreformja a pénzforgalom szempontjából is sikeresnek bizonyult, mert a középkor végi éremleletek túlnyomórészt magyar dénárokból állnak, tehát a korabeli Magyarország területének nagyobb részén szinte kizárólag magyar pénzek forogtak. Kivételként két leletcsoportot említhetünk, amelyeknél a magyar dénárak hányada elenyésző, illetve csekélyebb. Nyugat-Magyarországon a leletekben jelentősebb mennyiségű osztrák pénz bukkan fel, és ez meg is felel az írott forrásokból ismert jelenségeknek. Az osztrák pénzek rosszabb minőségűek voltak, mint a korabeli magyar veretek, de a határvidék számára a szomszédos osztrák tartományokkal folytatott kereskedelem közvetítő eszközét jelentették.

Az erdélyi Szászföldön ugyanakkor a leletekben a török oszpora (akcse) magas hányada mutatható ki. Adataink szerint a 16. század elején az erdélyi szászok az adót már (részben) oszporában fizették. Az oszporának nemcsak királyi rendelet

magyar szarvasmarha-kivitel révén jutottak hazánkba, hiszen az 1470-es évektől az egyik legfontosabb útvonal Aquileia térségében haladt. Itteni használatuk azért is érdekes, mert kibocsátásuk után fél évszázad elteltével jelentek meg Magyarországon.

A pénzügyreform jótékony hatása

A magyar gazdaságtörténet-írás legtöbb vitára okot adó kérdése, hogy a magyar aranyforint milyen szerepet játszott a középkori gazdaságban. Kováts Ferenc és Paulinyi Oszkár a 15. század közepi pozsonyi vámnaplók alapján külkereskedelmi deficitet mutatott ki. A korabeli Magyarország ugyanis a szükséges iparcikket és textilárut nyugati irányból szerezte be. Ez a vámnaplók bejegyzései alapján is megállapítható, ám az ellenérték, azaz a magyar kivitel értéke a behozatalhoz képest nagyon szerénynek mondható. Kováts és Paulinyi ezeket az adatokat országos szintre vetítette, és több százezer aranyforint mértékű passzívummal számolt. Az általuk megalkotott „gazdag föld-szegény ország” elmélete szerint a középkori Magyarország külkereskedelmi

egésze; Mátyás idejében már mindenképpen külkereskedelmi fellendüléssel kell számolnunk. A pénzügyreform ugyanis jótékony hatást gyakorolt a korabeli magyar gazdaságra: 1470 után csökkentek a kamatok (10%-ról 4-5%-ra), és élesen váltak egymástól az importtal és az exporttal foglalkozó tőkéscsoportok: míg az előbbieket külföldiek voltak, az utóbbiak belső, akik a magyar állatkivitel révén jelentős vagyonokhoz jutottak, és kialakult a jellegzetesen magyar mezővárosi polgárság. A külföldiek is eredményesen kereskedhettek, hiszen árujukat csengő, külföldön jó ársíjű aranyforintokra cserélhették, s hazatérve a magyar aranyforintokat jelentős haszonnal válthatták be.

A külkereskedelem fejlődésével növekedhettek a király vámbevételei és a kereskedelemmel foglalkozó városok adója, könnyebb lett az adószedés és az adózás. Mindezek révén hosszabb távon az államháztartás is jól járt. A reformot követő mintegy ötven éven keresztül sikerült megőrizni az aranyforint-ezüstdénár árfolyamot, ez is bizonyítja, hogy Ernuszt János és utódai jól alkalmazták a monetáris politika eszköztárát. ♦